

AKI A TÍZPARANC SOLAT SZERINT ÉLT: BIBÓ ISTVÁN EMLÉKEZETE¹

DOI 10.35402/kek.2025.2.15

Kukorelli István és Szoboszlai-Kiss Katalin legújabb, Bibó Istvánnal foglalkozó könyve a bibói örökség feldolgozásának egy hiánypótló munkája, több szempontból is. Bibó életét dokumentumokon (Huszár 1995), kortársak visszaemlékezésein és portréin át (Gyarmati 2021; Gyarmati és Kukorelli 2009) már ismerheti az olvasó, még ha tudományos igényű életrajza a mai napig nem született meg. Az életmű recepciótörténete részleteiben és átfogó jelleggel (Balog 2010) is olvasható, ami a recenzió alá vont kötet szempontjából közvetlenül is releváns. Mindemellett Bibó elméleti munkásságának filozófiai feldolgozása is jelentős irodalommal büszkélkedhet (Csepregi 2021; Dénes 1999, 2001; Halmesvirta 2020; Zsidai 2008). Bibó válogatott tanulmányai angolul is olvashatók (Bibó 2015), és az angol nyelvű esztétörténeti irodalom is egyre gyakrabban hivatkozik rá az európai kánon részeként (Müller 2011; Trencsényi et al. 2019). Ehhez a részletes, ám sokszor igen töredezett képhez nyújtanak izgalmas és sokszínű adalékot a kötet szerzői, amikor Bibó István emlékezetét tárgyalják.

A kötet három nagyobb szerkezeti egységből épül fel, melyek első ránézésre igen eltérő oldalról közelítik meg Bibó Istvánt és az ő emlékezetét. A kötet elején a két szerző által az utóbbi években jegyzett, változatos terjedelmű, Bibóról írt tanulmányok kaptak helyet, kiegészülve néhány alkalmi beszéddel, valamint a Bibóról írott szépirodalmi alkotások másodközléseivel. A kötet második része bőséges képanyaggal illusztrálja Bibó életét és családi, baráti közegét, míg a kötet harmadik nagyobb szervezeti egysége a jelenlegi legátfogóbb gyűjteménye Bibó tárgyi emlékezetének.

Nagy várakozással vettem kézbe a kötetet, több okból is. Egykori Bibó-kollégistaként, a Szakkollégium igazgatóhelyetteseként természetesen önmagában az is örömmre szolgál, ha az épp Kukorelli István (2019:21) által megfogalmazott „Bibó hallgatás” alkalmasint megtörik. Külön öröm és megtiszteltetés volt, hogy a Bibó István Szakkollégium alapításának 40. évfordulója alkalmából

megrendezett ünnepségünkkel kapcsolatos írások, képek is helyet kaptak a kötetben. A könyv igényes kivitele, bőséges kép- és dokumentumanyaga, valamint az tömérdek életrajzi adalék pedig Bibó István minden tisztelője számára figyelemre méltó lehet. Mindezeket túl a Bibóval tudományosan is foglalkozó olvasóknak is jelentős könnyebbséget jelent, hogy egy kötetben fellelheti a két szerzőtárs Bibóról külön-külön és együtt írt, az elmúlt években megjelent munkáit.

Ahelyett, hogy részletekbe menően ismertetném a kötet egyes egységeit, helyénvalóbbnak látom a szerzők által vállalt feladat elméleti keretbe helyezését, valamint felhívni a figyelmet annak aktualitására. Utóbbit személy szerint két, összefüggő okra látom visszavezethetőnek: gyakorlati filozófiai értelmezési keretükre, valamint ezek tanulságainak napjainkra vonatkoztatására. Előbbi alatt azt értem, hogy a szerzők komolyan veszik – Mészöly szavaival – Bibó „prédikatori» igéj[ét ...], hogy az igazi demokrácia »nem szükségszerű, hanem erőfeszítés és jóakarát kérdése»” (Mészöly 1990). Közelebbről, úgy vélem, elsősorban a *politikai moralitás* felől közelítik a bibói életművet, ezen belül is a *honpolgári erények* (Tóth 2021) gyakorlásán keresztül. Azaz Bibó tanulságait elsősorban az egyén helyes, konkrétan erényes választásai körében vonják le. Ez a republikánus olvasat pedig Bibó talán leghűbb politikai filozófiai rekonstrukciója (Dénes 2007). Ezt a szemléletet fejezi ki a bibói „tízparancsolat” központi helye a könyvben: nemcsak a kézirat történetével és különböző megjelenési formáival, hanem annak szellemiségével, lehetséges morálfilozófiai – elsősorban arisztoteliánus – olvasataival is bőven foglalkoznak a szerzők. Ekképpen Bibó ebben a kötetben nemcsak mint személyes példa, hanem mint programadó politikai filozófiai szerző is megjelenik.

Bibó napjainkra vonatkoztatása, ilyen értelemben vett aktualitása ebből az értelmezési keretből természetesen is fakad. Hogy megint csak Mészölyt idézzem, Bibó gondolatainak tanulsága „példaszerűen *belső út* is, egyéni és kisközösségi út” (Mészöly 1990). Elképzelhetetlen emiatt, hogy a bibói demokráciaértelmezést a kisebb-nagyobb demokratikus közösségekre való odafigyelés nélkül végezzük

¹ Kukorelli István–Szoboszlai-Kiss Katalin: Aki a tízparancsolata szerint élt: Bibó István emlékezete, Gabriel Méry-Ratio Kiadó, 2024, 268. ISBN 9786156284495

el. Megtisztelő, hogy a kötet szerzői ilyen figyelemre méltónak találták a Bibó István Szakkollégium közösségét. Személyes meggyőződése is, hogy a Szakkollégiumhoz hasonló önszerveződő közösségek jelenthetik az utat Bibó szabadságfelfogásának gyakorlati megvalósításához (Fábián – Matyasovszky-Németh 2023). De talán emiatt fontos Bibó élő intézményes emlékezetének részletes dokumentálása, amit a kötet páratlan alapossággal végez el. A kötet e tekintetben nem Bibó recepciótörténetét, a vele való foglalkozás alakváltozatait veszi sorra, hanem azt helyezi középpontba, hogy egyéni és közösségi döntéseink során miként tudunk a szabadságszerető ember erényei szerint viselkedni.

Azt gondolom, hogy Bibó életművével épp ez a legfontosabb dolgunk ma. Göncz Árpád (1995:9) visszaemlékezéséből tudjuk, hogy Bibó szó szerinti rémálma volt, hogy olyan szoborrá válik, aki nem tud talapzatáról leszállni. Bibó elméleti tanulságainak levonása, filozófiai rekonstrukciója és értelmezése ennek egy lehetséges útja. De emellett ezek személyes és közösségi megvalósítása – amelyben a kötet szerzői példát mutatnak – ugyanennyire fontos. Mert, ahogy maga Bibó írta: „[a] szabadság szociológiai ellensúlya a korrumpálódás ellen: a szabadság realitása a valóságos tapasztalatokban, a kis egységekben élő szabadságélmény” (Bibó 2020:522). Jó szívvel ajánlom a kötetet mindazoknak, akik ilyen élményekre vágyanak.

Felhasznált irodalom

- Balog Iván 2010 *Bibó István recepciója: politikai ártértelemezések*. Argumentum–Bibó István Szellemi Műhely, Budapest.
- Bibó István 2015 *The Art of Peacemaking: Selected Political Essays by Istvan Bibó*. Yale University Press, New Haven.
- Bibó István 2020 Bibó István speciális kollégiumai: II. Szabadság, képviselő, önkormányzat. In Dénes Iván Zoltán (szerk.) *Bibó István összegyűjtött írásai*. 3. köt. Kalligram, Budapest.
- Csepregi András 2021 „*Boldogok a békét teremtők*”: a keresztény erőszakmentességtől a nyugati demokráciáig – Bibó István politikai teológiai megközelítésben. Luther Kiadó, Budapest.
- Dénes Iván Zoltán (szerk.) 1999 *A szabadság kis körei: tanulmányok Bibó István életművéről*. Osiris, Budapest.
- Dénes Iván Zoltán (szerk.) 2001 *Megtalálni a szabadság rendjét: tanulmányok Bibó István életművéről*. Új Mandátum, Budapest.
- Dénes Iván Zoltán 2007 Változatok a személyes és a politikai szabadság viszonyára. *Beszélő*, 12 3:40–57.
- Fábián Áron – Matyasovszky-Németh Márton 2023 A szabadság fogalma és élménye Bibó István munkásságában és a Bibó Szakkollégiumban. *Tiszatáj* 77 4–5:104–113.
- Göncz Árpád 1995 Bibói magatartás – bibói életút. In Huszár Tibor (szerk.) *Bibó István: (1911–1979). Életút dokumentumokban*. Osiris–Századvég, Budapest.
- Gyarmati György 2021 *Bibó István kortársi környezetben: portrék, sziluettek – szemből, profilból*. Kronosz, Pécs.
- Gyarmati György – Kukorelli István (szerk.) 2009 *Kortársak Bibóról: Előadások a Bibó István Szakkollégiumban*. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest.
- Halmesvirta, Anssi 2020 *A szabadság keskeny ösvénye: Bibó István közösségi moralizmusa*. Debreceni Egyetem–University of Jyväskylä, Debrecen.
- Huszár Tibor (szerk.) 1995 *Bibó István: (1911–1979). Életút dokumentumokban*. Osiris–Századvég, Budapest.
- Kukorelli István 2019 *Bibó István láthatatlan alkotmánya: tanulmánygyűjtemény*. Gondolat, Budapest.
- Mészöly Miklós 1990 Esélyek és kockázatok az ezredév küszöbén. in *Negyedik út*. Életünk, Szombathely.
- Müller, Jan-Werner 2011 *Contesting Democracy: Political Thought in Twentieth-Century Europe*. Yale University Press, New Haven.
- Tóth Szilárd János 2021 Republikánizmus, demokrácia és honpolgári erény. In Tóth Szilárd János–Losoncz Márk (szerk.) *Kortárs republikánizmus*. L'Harmattan, Budapest.
- Trencsényi Balázs–Maciej Janowski–Baár Mónika–Maria Falina 2019 *A History of Modern Political Thought in East Central Europe: Volume I: Negotiating Modernity in the 'Long Nineteenth Century'*. Oxford University Press, Oxford.
- Zsidai Ágnes 2008 *Jogbölcséleti torzó: Bibó István jogelméletének rekonstrukciója*. Szent István Társulat, Budapest.